

Chinelo Okparanta
Pod konármí udaly

INAQUE



Chinelo Okparanta
Pod konármí udaly

INAQUE

Preklad
Alexandra Strelková





Chinelo Okparanta

Pod konármí udaly

Chinelo Okparanta
UNDER THE UDALA TREES

COPYRIGHT © 2015, Chinelo Okparanta

All rights reserved

TRANSLATION © Alexandra Strelková 2022

AFTERWORD © Dobrota Pucherová

COPYEDITING Martina Kubealaková, Ivan Adamec

COVER & ILLUSTRATION © Barbora Šajgalíková

SLOVAK EDITION © Inaque 2022

ISBN 978-80-8207-182-8

ISBN e-book 978-80-8207-183-5

Chinelo Okparanta

Pod konármí udaly



INAQUE

Pre Constance, Chibueza, Chinenye, Chidinmu a Obioru

*Viera je podstatou toho, v čo dúfame, a zdôvodnením toho,
čo nevidíme.*

Heb 11, 1

I. ČASŤ

Kdesi medzi starou a novou cestou spájajúcou mestá Oba a Nnewi, tam niekde medzi dedinským kostolom, základnou školou a miestom, kde ústi a opäť sa začína ulica Mmiri John, stál náš dom v Ojote. Bola to žltá dvojposchodová stavba z betónu pri prašných hnedých koľajach južne od riečky Mmiri John, v ktorej sa kedysi ešte ako dievčatko takmer utopila ockova mama, v časoch, keď sa oblečenie právalo na kamenných riečnych brehoch.

Mali sme veľkú bránu a spredu pozemok strážili húštiny ruží a ibištekov. K nim viedli dva súbežné záhony zelených kríkov husto posiatych ružovými hviezdovitými kvietkami ixory. Popri ceste boli rozložení pouliční obchodníci a lemoval ju hustý porast ovocných stromov: rástli tam pomaranče, guajavy, kešu a mangá. Vo výčnelkoch, kde sa kríky ťahali do výšky ako les, bolo ešte viac stromov: vysokánske kmene stromov iroko, ševeliace pínie a zopár olejných i kokosových paliem. Museli sme riadne zakláňať hlavy, aby sme na oblohe dovideli na ich vrcholce. Také obrovské húštiny, také vysočizné stromy to boli.

V období harmatanu prichádzal saharský vietor a rozvíril prach, vzduch potemnel, stromy a kríky sa chveli a vlnili ako pri fatamorgáne a slnko bolo len rozmazanou guľou na oblohe.

V období dažďov lejaky poprašok divočiny rozptýlili a všetko opäť nabralo jasné obrysy a pôvodný tvar.

Bol to prirodzený kolobeh: obdobie dažďov striedalo obdobie sucha a v tom suchu prúdil harmatan. Po celý čas bliakali kozy, štekali psy, sliepky a kohúty pobežovali po uliciach v bezpečnej vzdialenosti od svojich domovov. Pásikavé vidlochvosty a sťahovavé babôčky, žltáčky a červenokridle i rôznorodé ďalšie motýliky pozvoľne poletovali z kvetu na kvet.

Aj my sme sa pohybovali nenáhlivo ako motýle, ako keby pofukoval lahodný vánok a slnko nám jemne hladilo pokožku. Ako keby sme si pri pomalej chôdzi oboje vychutnávali. Takto to vyzeralo pred vojnou: naše životy pokojne plynuli vpred.

V roku 1967 sa prihrnula vojna a všetko pohltila. V roku 1968 celé Ojoto vibrovalo hukotom obrnených vozidiel a mínometov, z bombardérov a z ich rachotiacich motorov sa nám do uší valili tlakové vlny.

V roku 1968 si naši muži prehodili cez plecيا zbrane a začali nosiť sekery a mačety, na slnku sa blyšťali čepele. Ulicami každú hodinu či dve, popoludní a po večeroch bolo počuť chlapské skandovanie, z hrdiel sa sťa obetné víno rinuli hlasné výkriky: „Biafra, ty vojnu vyhráš!“

V tom druhom roku – v roku 1968 – ma mama poslala preč.

Reči o oslavách víťazstva Biafry nad Nigériou už postupne utíchali a nahrádzal ich kolektívny strach z toho, čo s nami bude, keď Nigéria získa prevahu: Zhabú nám domy a zem? Spravia z nás podradných otrokov? Budeme žiť len zo stravy na prídely? Ako dlho budeme musieť znášať bremeno porážky? Vzchopíme sa ešte niekedy?

Otázka za otázkou, pretože v roku 1968 Nigéria víťazila a všetko sa zmenilo.

Vo vzduchu však viseli aj ďalšie zmeny.

Príbeh o Amine sa nedá rozpovedať bez toho, aby som najskôr neporozprávala, ako ma mama poslala preč. A to, ako ma mama poslala preč, sa nedá vyrozprávať bez toho, aby som nespomenula, ako otec odmietol ísť do podzemného krytu. Keby nebol odmietol, možno by som nebola musela ísť preč, a keby som nebola musela ísť preč, možno by som sa nikdy nebola stretla s Aminou.

A ktovie, keby som sa nebola stretla s Aminou, možno by nebol ani príbeh, ktorý by som mohla rozprávať.

Príbeh sa teda začína ešte pred svojím samotným začiatkom, 23. júna 1968. *Ubosi chi ji ehihe jie*: v deň, keď noc nastala popoludní, ako sa vraví. Alebo ako niekedy hovorí mama, v deň, keď noc ovládla deň: v deň, keď nás opustil ocko.

Bola to nedeľa, no do kostola sme v to ráno nešli, pretože sa očakával nálet. V noci v rozhlase oznamovali, že nepriateľské lietadlá sa opäť pripravujú na ofenzívu, ktorá

bude trvať prinajmenšom niekoľko dní. Ocko vyhlásil, že všetci so zdravým rozumom radšej ostanú doma. Mama s ním súhlasila.

Bola som v obývačke a ocko sedel opodiaľ za pracovným stolom, zhrbený, s lakťami na stehnách si hlavu opieral o zaťaté päsťe. Z kuchyne intenzívne zaváňala mamina vyprášaná akara.

Ocko mal zvráštené čelo a zapchával si nos, ako keby mu sladkoštipľavá vôňa fazulovej akary odporne smrdela. Vedľa mal svoje gramorádio, pred sebou kopy novín.

Ráno počúval rádio veľmi nahlas, ako nedoslýchavý. Sústredene načúval hlasom, ktoré sa rinuli zo stanice Rádio Biafra. Dokonca aj keď ho mama poprosila, aby ho stíšil, lebo ju to rozrušuje a nie všetci si chcú neustále pripomínať, že sa im rozpadá krajina, ďalej počúval s hlasitosťou na najvyššom možnom stupni.

Teraz však hralo takmer nečujne, vydávalo len tenučký nemenný zvuk mierne pripomínajúci škrabkanie pokožky.

Pred vypuknutím vojny hľadieval ocko na gramorádio s láskou. Vrucne ho opatroval, ako opatrujeme veci, na ktorých nám záleží: Biblie a staré fotografie, vodu a vzduch. Zanechal mu ho predsa otec, ktorý zomrel v roku, keď som sa narodila ja. Ockovho otca postupne nasledovali všetci moji starí rodičia: v nasledujúcom roku zomrela ockova mama, v ďalšom a ešte rok nato stratila oboch rodičov aj mama. Ocko aj mama boli jedináčikovia, nemali súrodencov a vravievali, že aj preto sa tak veľmi milujú: okrem mňa už nemajú nijakú rodinu, len jeden druhého.

No časy láskyplných pohľadov na gramorádio pominuli.

V ono popoludnie ocko na masívnu debnu zazeral.

Obrátil sa k hromade novín, ktorá ležala na jeho výkresoch: asi mesačná zbierka denníka *Daily Times* s dokrkvanými listami v strede a po bokoch. Jedny vzal do rúk a s ustarosteným výrazom v tvári prevracal stránku po stránke.

Podišla som k stolu a postavila sa k ockovi tak blízko, že som cítila vôňu jeho pomády, tej zo žltó-červenej nádob-

ky s plechovým uzáverom a nápisom Morgan's, ktorá mi vždy pripomínala akúsi lekársku zmes. Keby tak vojna bola len choroba, keby tak na ňu stačilo len trochu mastičky.

Noviny opäť položil na kôpku. Na titulnej stránke navrchu boli slová ZACHRÁŇTE NÁS a pod nimi fotografia dieťaťa s nafúknutým bruškom, ktoré sa ledva držalo na nohách tenučkých ako paličky: podvyživené dieťa, dievčatko, čo malo kvašiorkor a vyzeralo zhruba v mojom veku. Len ďalšie z mnohých dievčat z kmeňa Igbo, pokojne som to mohla byť aj ja.

Ocko mal na sebe starú bubu, voľnú košeľu až po kolenná, a sokoto, dlhé nohavice matnej zelenej farby vyblednutej rokmi prania. Zdvihol zrak a pousmial sa. Bol to trochu predstieraný úsmev, bez emócie, ale predsa mi ho venoval.

„Kedu?“ opýtal sa.

Pritiahol si ma k sebe, ja som ho objala, no mlčala som. Nevedela som, čo odpovedať. Ako sa mám?

Mohla som zareagovať ako vždy a jednoducho odvetiť, že sa mám dobre, ale ako sa mohol niekto mať dobre v týchto dňoch? Iba človek slepý, hluchý a ešte aj nemý, celkovo nevedomý a necitlivý by sa mohol mať dobre, keď prebieha vojna a neustále hrozia útoky.

Alebo človek mŕtvy.

Obaja sme mlčali. Sledovala som, aký je strnulý a ako jeho chrbát vzdoruje operadlu stoličky. Nohami bol pevne zapretý do podlahy. Pery mal rozťahnuté, no nie do úsmevu, skôr ako dieťa, ktoré sa už-už rozplače. Chcel niečo povedať, otvoril ústa, ale slová z nich nevyšli.

Minulú noc, bolo neskoro a mala som už dávno spať, no spánok nie a nie prísť a už som nevedela, čo so sebou, som sa potichu vykradla do obývačky. Len čo som vyšla z izby, zbadala som, že z obývacej miestnosti preniká jemné svetlo. Po špičkách som sa vydala za ním a za tichými zvukmi, ktoré ho sprevádzali. Zastala som za tenkou stenou oddeľujúcou obývačku od jedálne, na malilinkom priestore, bol to vlastne len taký kútik, a odtiaľ som vykukla a videla ocka v jeho typickej polohe na stoličke, sklone-

ného nad stolom. Sústredene počúval rádio. Naozaj bolo veľmi neskoro a on tam ešte stále sedel.

Potichu som stála s natiahnutými ušami: nejakého pána Njokua z kmeňa Igbo zviazali povrazom, obľiali benzínom a zapálili. Tu u nás na juhu, oznamoval hlásateľ. Na severe sa to dialo všade, ale zrazu sa to začalo diať aj na juhu. Hausovia nás upaľujú a intenzívne sa usilujú zničiť nás, našu zem aj všetko, čo máme.

„Ocko, stalo sa niečo?“ opýtala som sa. Pod „niečím“ som mala na mysli niečo zlé, niečo ako zapálený benzín, o ktorom som počula predošlú noc.

Potriasol hlavou a ozval sa mdlým hlasom: „Čo nám zostáva? Jeden človek tu veľa nezmôže. A trápiť sa tým by bolo ako liať vodu na kameň. Bude mokrý, ale napokon obschne. A nič sa nezmení.“

Chvíľku sa ozývalo len rinčanie hrncov a panvíc z kuchyne. Čochvíľa bude akara hotová a mama nás zavolá k stolu tak ako vždy, aj pred vojnou.

Ocko ma chytil za ramená, zahľadel sa mi do očí a nežne prehovoril: „Chcem ti niečo povedať. Niežeby si to nevedela, ale chcem ti to povedať ešte raz, ako pripomienku. Aby si na to nezabudla.“

„A čo?“ spýtala som sa a bola som zvedavá, čo je to, čo viem a mohla by som na to zabudnúť.

Povedal: „Chcem, aby si vedela, že tá ocko veľmi ľúbi. Chcem, aby si na to vždy myslela a nikdy na to nezabudla.“

Sklamane som si povzdychla, že ide o takú samozrejmosť. „Ocko, to ja predsa dávno viem.“

Zrazu som mala pocit, že naňho dopadla všetka ťažoba, bolesť a prázdnota sveta. Mal neprítomný výraz v tvári, akoby sa odcudzil všetkému, čo v živote poznal, a zároveň bol k tomu všetkému ešte väčšmi pripútaný.

Začal čosi mumlať. Niečo o tom, ako Nigéria Biafru obnažuje na kosť, že padla Nsukka a potom Enugu aj Onitsha a minulý mesiac aj Port Harcourt. A takto nesúvisle, monotónne pokračoval ako v tranze.

Povedal, že onedlho z Biafry neostane nič, čo by sa dalo

ukoristiť. „Kapituluje Ojukwu pod tlakom Nigérie? Alebo bude bojovať, až kým všetci v Biafre neprídeme o život?“ Zahľadel sa na okno v obývačke ešte otupenejším pohľadom. Možno to nemalo nič spoločné s ťažobou, bolesťou a prázdnotou sveta. Možno išlo jednoducho o jeho vlastné miesto vo svete. Možno si nevedel predstaviť samého seba v Nigérii, v ktorej bola porazená Biafra. Možno bola pre neho neznesiteľná predstava života v novom režime, v ktorom by sa musel zaobiť bez všetkého, o čo sa kedy usiloval počas dlhých rokov ťažkej práce, v novom režime, v ktorom, ako sa povrávalo, budú Biafrania považovaní za druhoradých občanov, za otrokov.

V každom prípade však už stratil nádej. Mama vraví, že vojna ľudí mení, že aj ten najodvážnejší muž môže stratiť vieru a niekedy ho ani to najúpenlivejšie volanie nepresvedčí, aby začal opäť dúfať.

Dvadsiaty tretí jún 1968. Vojna trvala asi rok a bombardéry boli znova v akcii, ako nákladiaky, ktoré pozabudli na cesty a namiesto nich rozrývali oblohu. Ocko ich musel začuť, hneď ako začali, rovnako ako ja, pretože vstal od stola a chytil ma za ruku. Slnko, ktoré dovtedy pánilo cez otvorené okná, sa zrazu vytratilo. Vonku sa zatiahlo.

Najprv ma potiahol za sebou ako zvyčajne, keď sa treba pobrať do úkrytu. Potom však urobil niečo, čo ešte nikdy predtým nespravil: na rozhraní jedálne a kuchyne zrazu zastal. Vyžarovalo z neho čosi mŕtvolné, v tvári mal výraz človeka, ktorý sa už-už chystá rozlúčiť so životom. Zbledol. Vyzeral ako zombie.

Pustil mi ruku a postrčil ma, aby som ďalej išla bez neho. Ale ja som neodišla. Ostala som stáť a sledovala, ako sa vracia do obývačky, sadá si na okraj sedačky a upiera pohľad k oknu.

Do izby vbehla mama, kričala a naháňala nás: „*Unu abuo, bia ka'yi je!*“ Vy dvaja, poďme, hýbte sa! „Vari nepočujete ten hluk? *Binie!* Vstávaj! Poďme!“

Pribehla k ockovi, schmatla ho za ruky a ťahala, no on tam len sedel. V tom okamihu jeho telo pôsobilo ako betó-

nová veža, ako ľadová socha či dokonca ako Lótova žena premenená na soľný stĺp. „*Unu abuo, gawa*. Vy dve choďte,“ prehovoril. „Ja budem v poriadku. Nechajte ma tak.“

Hlas mal chrapľavý, znelo to, ako keď človek prechádza po brúsnom papieri alebo ťahá debnu po betónovej chodbe.

Takto sme ho zanechali – na okraji sedačky s pohľadom upretým na okno.

Bunker bol vzadu za domom, len pár metrov od plotu oddeľujúceho náš pozemok od kríčia. Vybehli sme zadnými dverami bez neho a šliapali po vejárovitých palmových listoch, ktorými ocko pred pár mesiacmi zamaskoval všetko naokolo.

Od zadnej brány mama znova na ocka zavolala.

„Uzo! Uzo! Uzo!“

Vrávi sa, že všetko chladom stuhnuté horúčosť roztopí. No ani keď situácia dosiahla bod varu, on sa neroztopil.

„Uzo! Uzo! Uzo!“ zvolala ešte raz.

Ak ju aj počul, nepridal sa k nám.

Kostol bol neďaleko od nášho poschodového domu. Stál na rohu ulice, kde sa končil rad domov a otváralo sa priestranstvo trhoviska.

Viac než rok pred oným dvadsiatym tretím júnom som prvýkrát vo svojej modlitbe k Bohu spomenula vojnu. Bolo to začiatkom marca, aby som bola presná. Viem to, pretože práve dozrievali guajavy, štiplavé struky *mmimmi* a zamatové tamarindové slivky, končilo sa obdobie sucha a každú chvíľu mali prísť dažde. Ešte stále dul harmatan, ale vlasy a pokožku sme už nemali vysušené a zničené, ako keď dosahoval najväčšiu intenzitu. Zapálené sliznice sa nám upokojovali. Vzduch nebol taký prašný ani ostrý.

Celé roky, čo sme žili v Ojote, sme do kostola Adventistov siedmeho dňa chodievali každú nedeľu. Sedávali sme na drevených laviciach usporiadaných do paralelných radov a počúvali biblické kázanie. Okrem kázní sa aj modlilo a pri modlení sa tleskalo a spievalo. Keď sa ráno prehuplo do popoludnia, modlitby sa nám minuli a spievajúce hlasy sa vyčerpali. Paže sa nám unavene kolembali od tolkeho tleskania, od tolkej zbožnej horlivosti.

Po bohoslužbe som sedávala na betónových kostolných schodoch a sledovala, ako Chibundu Ejiofor a ostatní chlapi pochabo vystrájajú. Hrali sa napríklad na policajtov: strážnik niekoho zatýkal. Dôvtipný a bystrý Chibundu so šibalskými detskými očami sa vždy pasoval za policajného dôstojníka. S rozhodným „zatýkam ťa“ pridžal ďalšiemu chlapcovi ruku na hrudi a prstami napodobňoval zbraň.

Niekedy vybehli aj ďalšie dievčatá a pozorovali chlapcov so mnou. Väčšinou však ostali dnu s rodičmi, lebo nechceli riskovať, že im chlapi zašpinia pekné nedeľné šaty.

Práve v tom kostole som v utíchajúcom harmatane odriekala modlitbu za odvrátenie vojny, pretože tam a vtedy, tesne pred začiatkom rannej bohoslužby, Chibundu žoviálne poznamenal, že bombardéry budú čoskoro všade.